



Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN: 2564 - 7903 • Yıl / Year: ilkbahar / Spring 2019 • Sayı / Issue: 3



TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2 - İlkbahar / Spring 2019 - Sayı / Issue: 3



ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:



TASAVVUF VE YOGADA VECDİN PSİKOFİZYOLOJİSİ*

Carl W. Ernst**

Çev: Mehmet Bilal Yamak***

Geliş tarihi : 16 Mart 2019
Kabul tarihi : 25 Nisan 2019

Öz

Sûfilerin seyr u sülûk ve yogilerin meditasyon usulleri arasında birçok benzerlikler vardır. Bu benzerliklere ilk defa şahitlik eden nesil; iki usûlün de temelde Hindistan menşeli olduğu ve daha sonra İslam ülkelerine yayıldığı hususunda mesnetsiz iddialarda bulunmuşlardır. Bu iddiâ Kültürel yayılma (Cultural diffusion) kavramına yapılan vurguyu kuvvetlendirmiş gibi gözüküyor. Haddizatında; Tasavvufî uygulamaların kökenlerinin yogaya dayandığına dair tarihi bir bilgi ya da belge bulmak çok zor. Kültürel yayılma (Cultural diffusion) teorisine karşı ilgi çekici bir alternatifte göre ise insanın zihninde ve bedeninde gizlenen imkânlar; dîni geleneklerde tabii bir şekilde mevcut olan meditasyon tekniklerine kâfi miktarda devâm edildiği takdirde keşfolunabilirler. Fakat bu noktada bir başka sorun daha ortaya çıkmakta ki bütün bu usullerin neşet ettiği farklı teolojik temel mevcut. Bu makalede, tasavvuf ve yoga arasında bir karşılaştırmada bulunulmakta, vecdin psikofizyolojisi ile modern bir kavram olan nöropsikoloji ve beyin arasındaki irtibat tesis etmenin imkânını sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Yoga, Hinduizm, Hint Mistisizmi, Kültürel Yayılma.

THE PSYCHOPHYSIOLOGY OF ECSTASY IN SUFISM AND YOGA

Abstract

Sufi and yogic meditation techniques have a number of similarities, which caused early observers to speculate that they were essentially one system that originated in India and spread to Muslim countries. That suggestion seems to reinforce the concept of cultural diffusion. In fact, it is difficult to marshal historical evidence for a yogic basis for Sufi practice. According to another another alternative to cultural diffusion, the hidden potentialities in the mind and body can be unlocked by sufficiently prolonged use of meditative techniques that naturally arise in religious traditions. But there arise another problem that the practitioners of these systems have different theologies that their meditation techniques are based on. The article compares Sufism and Yoga and questions the case of relationship of the psychophysiology of the ecstasy to modern concepts of neurophysiology and the brain.

Key Words: Sufism, Yoga, Hinduism, Indian Mysticism, Cultural Diffusion.

Giriş

* Bu Makale, Türkçeye, yazarının yazılı ve sözlü müsaadesi alınmak suretiyle tercüme edilmiş ve tarafımızca tercümenin baş kısmına tanıtıcı bir özet eklenmiştir. Metnin İngilizcesi “North Carolina Medical Journal 59/3 (May/June 1998)” dergisinde yayımlanmıştır. Metnin dipnotlarına tarafımızdan eklenen notların sonuna (mütercim) kelimesi eklenerek, mevzubahis notların, makale yazarının dipnotlarından tefriki temin edilmeye çalışılmıştır. Tercüme esnasında bazı teknik terimlerin karşılıkları için Ali Gül, *Ansiklopedik Hinduizm Sözlüğü*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2018. Künyesine sahip eserinden istifade ettiğimizi belirtmek isteriz. Ayrıca, tercümemiz esnasında sundukları katkılardan dolayı Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mensuplarından Dr. Öğr. Üyesi Sayın Feim Gashi ve Arş. Gör. Sayın Fatih Memiç Beylere de teşekkürü bir borç biliriz (Çev. notu).

Psikofizyoloji: Davranış ve emosyonların anlaşılabilmesi için bu fenomenlerin sinir sistemi organizasyonu ile ilgili esasları ortaya koyan bir disiplindir. Rasim Adasal, *Normal ve Anormal Yönleriyle Yeni Medikal Psikoloji*, İstanbul, 1977, 109 (Çev. notu).

** Prof. Dr. North Carolina Üniversitesi, Dini Araştırmalar Bölümü, cernst@unc.edu, Orcid Id: 0000-0003-1832-2481.

*** Arş. Gör. Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. mehmetbilalyamak@klu.edu.tr. Orcid Id: 0000-0002-7836-1792.

Bu çalışma “iThenticate” intihal tarama programında taranmış ve çalışmanın intihal içermediği tespit edilmiştir.

Atf: Ernst, Carl W.. “Tasavvuf ve Yogada Vecdin Psikofizyolojisi”. Trc. Mehmet Bilâl Yamak, Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi / 3 (Nisan 2019): 129-134.

Binlerce yıldır, metafizik âlem ile irtibat içinde olanlar ve peygamberler, üst düzey farkındalık hallerinden bahsediyorlar. Sıradan bir bilinç ise, bu farkındalık halleri ile kıyaslandığında, varlık mertebesi açısından düşük bir seviyeyi temsil ediyor. Dinler tarihçisi Mircea Eliade'nin tabiriyle "bütün kültürlerde vecdin kadîm usullerinde ustalaşmaya gayret eden mütehasıslar olmuştur." Sibiryâ Şamanları, Kuzey Amerika şifacıları ve kutsal hayatlarına tatbik eden diğer zümreler, Tanrı katına yükselişleri ile meşhurdurlar. Bu yükselişleri sayesinde hastalara şifâ bulur, ruhun bilgisine erişirler.

Avrupa aydınlanmasının bilimsel ve teknik alanda elde ettiği başarıların yarattığı atmosfer; mânevî vecde pek de iyi gözle bakmadı. Yeni bilimsel ve teknik müessesenin tabiat üzerinde oluşturduğu tekel, gayriresmî rekâbete yol açan açıklamalara izin vermedi. David Hume, Karl Marks ve Sigmund Freud gibi şüpheçiler, dinin bir sanrı olduğunu iddiâ ettiler. Böylelikle, şuur, materyalistik bir çerçeve içinde, beynin bir yan gerçekliği olarak tanımlandı. Mânevî keşifler ve vahiyler ise yalnızca birer halüsinasyon ve sinir sistemi bozukluğu hâlini almış oldu.

Fakat bütün bunlara rağmen; mistik tecrübelerin birer marazî durumdan ibâret olduğu fikri muzaffer olamadı. Eğer August Comte ve onun gibi bilimin dinin yerini aldığını düşünenler 20.yüzyılın sonunu görmüş olsaydılar, dinin ve maneviyatın kazandığı ehemmiyet karşısında muhtemelen lâl olurlardı. Evet, gerçekten hâlihâzırda dîne yapılan vurgunun kâhîr ekseriyeti toplumun ve siyâsetin sosyal seviyesine istinâd ediyor. Lâkin, insanlar hem nâmütenâhî ile uzlaşma imkânı buldukları vesilelere hem de mânevî tecrübelerle muazzam bir alâka duyuyor. Meselâ; tahmînî olarak beş milyondan fazla Amerikalı farklı yoga türleri ile haşır neşir. Çoğu kişi için yoga başlıca bir rahatlama ve beden terbiyesi şekli. Fakat yoganın da, kadîm mânevî geleneklerle irtibatlı olan girift bir psikofizyolojik düşünce ve disiplin olduğu da inkâr edilemez bir gerçek.

Bu makâlede, tasavvuf ve yoga geleneklerinde yer alan, üst-şuur ve mistik tecrübelerle ilintili bazı temel kavram ve usulleri muhtasar bir şekilde izah ettim. Tabiidir ki, bedenî riyazeti ile alâkalı olan meditasyonun fiziksel yönleri de mevcut. Ve bu yönler oruç tutmanın ya da uykusuz kalmanın fiziksel ve nörolojik etkileri çerçevesinde izah edilebilir. Şunu ifade etmem gerekir ki biz bu makalede bu usulleri tatbik etmek için hayatlarını vakfetmiş kişiler tarafından ortaya konulan derûnî izahlarla ilgileniyoruz. Eğer, haddizâtında, bu usuller bir şekilde iş görüyorsa akabinde bu usuller ile irtibatlı açıklayıcı psikofizyolojik sistemlere de göz atmak gerekecektir. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; her ne olursa olsun, tasavvuf ve yoganın tasavvurları, standart tıbbî kuramların işleyiş tarzından farklılık arz etmekte.

Tasavvuf

Tasavvuf İslâmî mistik geleneğin adıdır.¹ Tasavvufun kaynakları Kur'ân ve Sünnet'tir. "Sûfi" kelimesi, Arapçada yün anlamına gelen "sûf" kelimesinden müştak olup; kadîm yakın doğu zâhitlerinin ve peygamberlerin yün elbise giyme âdetlerine hamledilir. İlk İslâm mutasavvıfları; Hristiyan, Yahudi ve Zerdüş'tlerin mânevî geleneklerinden haberdâr olmuş olabilirler. Fakat 12.Yüzyıl itibarı ile tasavvuf, Hindistân'dan İspanya'ya kadar olan bütün

¹ Ernst CW. *The Shambhala Guide to Sufism*. Boston: Shambhala Publications. 1997.

İslâm memleketlerinde tamamen inkişâf etmiş bir hareket idi. Tasavvufî seyr u sülûk² usullerinin temelinde başta Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan esmâ-i hüsnâ olmak üzere diğer duâların samimi bir şekilde tekrarlanması yatar. Bu tekrara, zikir denilir. Zikir hatırlamak demektir. Yalnız ya da toplu halde zikredilebilir. Zikrin gâyesi kalpte Allah’tan özge hiç bir şey kalmayınca kadar kalbi zikre vermektir. Sûfilerin amellerine dâir malûmat veren eserlerde zikir, çok mertebeli bir amel olarak tarif edilir. Zikir esnâsında önce en dıştaki kuvvet olan dil sonra *kalp*, *nefs*, *rûh*, *akıl* ve en derûnî şuuru temsil eden *sırr* kuvvetleri harekete geçirilir. Bu farklı farklı mertebeler en latîf şuur hâline yaklaşmaya vesile olan psikofizyolojik sürecin parçalarıdır. Duâ kalıpları ve ilâhî isimler gizli ya da âşikâr şekilde okunarak vücudun farklı bölgelerine şuurulu bir şekilde nüfuz ettirilirlir. Allah’ın her bir isminin güçleri vardır. Zâkir, belli bir ismi ber-devâm zikrettiğinde esmânın gücü, zâkirin nefesine mümeyyiz vasfı ile tesir eder. Meselâ, “er-Rahmân” ismine devâm etmek, kalpte merhamet ve şefkât peydâ eder. Fakat mübtedîler “el-Kahhâr” gibi isimleri zikretmekten sakınmalıdırlar. Çünkü böyle isimlerin kuvvetli ruhî tesirleri vardır. Mübtedî bu tesirlerden kurtulamaz.

Seyr u sülûkun daha ileri safhalarında mürşidler, müritlerini kırk günlük meşakkatli bir halvete sokarlardı. Daha evvelki dönemlerde ise Allah korkusu ya da Allah sevgisi gibi teolojik konular daha ön plandaydı. Geleneğin daha kapsamlı bir vaziyet alması ile birlikte çeşitli psikolojik “makam”lardan bahsedilir oldu. Bu makamlar, basamaklarından sırasıyla teker teker çıkan nefsi, Allâh’a daha yakın hâle getiren merdivene benziyorlardı. Ve süreç içerisinde kişi, insana açık halde olan bütün rûhânî imkânları kuşatır hâle geliyordu. Bazı eserler bin adet kadar manevi makâmdan bahsederler. Bu makâmlar da ilâhî bir lütuf olarak görülen “hâller” ile dengelenirler.

Mistik tecrübelerin tasavvufî tahlilleri bedenî derûnî merkezlerine (latîfe, Çoğ. letâif) dâir girift bir psikofizyoloji ile temellendirilmişti. Kadîm kozmolojinin “yedi iklim” sembolizminden de yararlanan bu öğretilerde, yedi adet derûnî merkez vardır ve bu merkezlerin her biri, bir insan nevi ile ve Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen husûsî bir peygamberle irtibat hâlidir. Her bir latife, nurun husûsî bir renk hâlinde mânen idrâk edildiği mahaldir. Altı latife hakkındaki bir rivâyete göre *kalb*, sol memenin iki parmak altında, *rûh*, sağ memenin iki parmak altında, *nefs*, göbeğin altında, *sırr*, göğsün ortasında, *hafî*, kaşların üstüne ve *ahfâ*, ise beynin üzerindedir.

Herhangi bir sabit nörolojik kavrayışın neticesi olmayan bu girift yapı; mistik tecrübenin kemâli için harekete geçirilen esnek bir seyr u sülûk usulü ortaya koymuştur. Bu girift yapının ortaya koymuş olduğu süreç belki modern bir kavram olarak *sanal gerçeklik* ile kıyaslanabilir. Keşf ve müşâhede, seyr u sülûkun mühim vechelerini teşkil etmekteydi. Seyr u sülûk risâleleri, bir dizi müşâhede ve keşf tarifi yaparlar. Bu müşâhedeler, en alt seviyedeki minerallerden ilâhî mevcûdiyyete ve zaman üstü kozmik âlemlere kadar kâinâtın hiyerarşik yapısını tekrâr eder durur. Bu husustaki nihâî gaye Hz. Peygamber’in miracına benzer bir tecrübeyi yaşamak ve ilâhî huzura vâsil olmaktır. Bu tecrübeler ile alâkalı birçok dikkat çekici kayda rastlamaktayız. Meselâ Ruzbihân-i Baklî’nin (v.1209) keşf günlükleri, yazarın; Allah, peygamberler, melekler ve tasavvuf büyükleri ile hayretengiz karşılaşmaları ile doludur. Belli usulleri takip etmek, bu

² İngilizce metinde hem yoga hem de tasavvuf bağlamında “meditation” kelimesi kullanılmaktadır. Tasavvuftan bahsedilen yerlerde bu terimi tasavvufun anlam dünyasını da göz önünde bulundurarak “seyr u sülûk” olarak tercüme ettik. Yoga bağlamında kullanıldığında ise “meditasyon” kelimesini tercih ettik (Çev. notu).

nevi tecrübelerin mutlaka yaşanacağı manasına gelmez. Bineânaleyh; Ruzbihân'ın Allah ile görüşmesi de seyr u sülûk neticesinde değil, ilâhi bir lütuf sâyesinde gerçekleşmiştir.³

Yoga

Hindistan'da ortaya çıkan yoga, dünyanın en yaygın meditasyon sistemlerinden birisidir. Yoga'nın tafsilatlı felsefi izâhı, Patanjali tarafından kadîm zamanlarda yazılan Yoga Sutra'larda yer almaktadır ve Hindistan'ın altı felsefi sisteminden birini teşkil etmektedir. Patanja, yogaya dâir temrinleri “uzuv” adı verilen sekiz katagoride ifâde etmiştir. Bu aşamalar; kısıtlamalar (*yama*), kurallar (*niyama*), beden duruşları (*asana*), nefes tutma egzersizleri (*pranayama*), duyuların -dış dünyadan- geri çekilmesi (*pratyahara*), konsantrasyon (*dharana*), ve (*samadhi*) adı verilen en üst bilinç hâlidir.⁴ Bu son aşamayı Eliade “Enstaz” olarak tercüme etmiştir.⁵ Yoga, farklı tarafları ile, Mahabharata ve Bhagavad Gita gibi dînî metinlerin mühim bir kısmını teşkil eder. Yoga kavramını; karma yoga (eylem yogası), Jnana yoga (bilgi yogası) ve Bhakti yoga (aşk ve adanmışlık yogası) şeklindeki terkipler hâlinde görürüz. Fakat bizim burada üzerinde duracağımız yoga şekli tekâmül ederek özellikli bir hâl almış olan, fiziki temrinlerle bezenmiş ve genellikle Hatha yoga adı ile temsil edilen yoga şeklidir. Bu yogaya güçlü/zor yoga adı da verilir.

Takrîbî bin sene evvel bilinir hâle gelen Hatha yoga; girift usulleri olan ve umumiyetle asgari metafizik izahata sahip bir yoga disiplindir. Hatha yoganın kurucuları efsânevî yogiler olan Matsyendranath ile Gorakhnath'dır. Bu üstatların bahsi geçen usulleri, Hindu tanrısı Şiva'dan talim ettiklerine inanılmaktadır. Kökleri kadim zamanlara kadar giden Hatha yoga sinir ve nefes kontrolü fizyolojisini mâhirâne bir şekilde kullanmakta ve sınırlar ile birbirine bağlı yedi çakrayı (çarkı) ihtivâ eden latif bir beden tasavvur etmektedir. (Diğer sistemlerde çakra sayısı dört yahut dokuz olabilmektedir). Tipik bir meditasyon temrini şu şekildedir: Kıvrılmış bir yılan ile (kundalini) temsil edilen, omurganın kökünde yer alan en alt seviyedeki çakrada mevcut güçlü manevi enerjiyi uyandırmak ve bu enerjiyi kafatasının üzerindeki çakraya ulaştırmak. Her bir çakra bir yantra ya da diyagramla, mantra ya da kutsal söz ile ve de tek ya da daha fazla tanrıyla irtibatlandırılır. Yogi hârikulâde güçlere ve uzun bir hayata mâlik olabilmek için eşzamanlı olarak nefesi, zihin faaliyetlerini ve üreme faaliyetlerini zapturapt altına alır. Hatha Yoga'nın üzerinde durduğu en önemli şey ölümsüzlüğün ve kurtuluşun vasıtası olarak addedilen insan vücududur. Fiziksel arınma, meditasyon duruşları ve nefes temrinleri ile alakalı bir çok usul Hatha yoga metinlerinde izah edilmiştir. İlgili tekniklerden bahseden bu metinlerde fazla metafizik tafsilata yer verilmez. Dolayısı ile çeşitli dini çevrelerde

³ Baqli R. *The unveiling of Secrets: Diary of a Sufi Master*. Translation: Ernst CW. Chapel Hill, NC: Parvardigar Press, 1997. Bu eserin orijinal ismi “*Keşfü'l-esrâr ve mükâşefetü'l-envâr*.”dır (Çev. notu).

⁴ Bu yoga sistemine, aynı zamanda sekiz uzuvlu/aşamalı yoga ismi de verilmektedir. Makalenin İngilizcesinde orijinal adları verilmeyen her bir aşamanın orijinal isimleri, tarafımızca parantez içinde verilmiştir. Yazar; meditasyon (*dhyana*) adı verilen aşamayı metinde zikretmemiştir. İlgili terimler için bkz. Ali Gül, *Ansiklopedik Hinduizm Sözlüğü*, 70-71, vd. (Çev. notu).

⁵ Mircea Eliade söz konusu terim tercümesine “*Yoga, Immortality and Freedom*, 2nd ed. Çevirmen: Trask WT. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1969 adlı eserinde yer vermiştir.

Söz konusu kitap Türkçeye tercüme edilmiştir: Mircea Eliade, *Yoga- Ölümsüzlük ve Özgürlük*, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Alfa, 2017. Eseri Türkçeye çeviren Ali Berktaş, Eliade'nin kullandığı terim ile ilgili açıklayıcı bir dipnot yazmıştır. Kavramın daha iyi anlaşılması için o dipnotu kısaltarak buraya dercetmeyi uygun gördük: “*Enstaz (İng. Enstasis, fr. Enstase) olarak karşıladığımız ve orijinal metinde samadhi hâlini anlatmak için kullanılan bu sözcük Hindu, Budist, Cayna yogasındaki özne ile nesne arasındaki mesafenin ortadan kalktığı üst düzey zihinsel hallerden birisini, bilincin belli bir odağa tam olarak yoğunlaşmasını, o noktada emilmesini ifade eder. Enstaz veya aynı anlama gelmek üzere samadhi meditasyonun kendisinden ziyade meditasyonun sonucu olan bir hâldir.*” Mircea Eliade, *Yoga- Ölümsüzlük ve Özgürlük*, 79. 75.dipnot. Ali Berktaş'ın tercümesinin yogaya ait bazı teknik terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmamız hususunda önemli katkıları oldu (Çev. notu).

de uygulanabilmişlerdir. Böylelikle yoga ve tantra ile ilgili pratikler Hindistan, Tibet ve Uzakdoğu'da yaşayan Hindu, Budist, Jainist ve Sihistler arasında yaygın olarak görülmektedir.

Bir Karşılaştırma

Sûfilerin seyr u sülûk ve yogilerin meditasyon usulleri arasında birçok benzerlikler vardır. Bu benzerliklere ilk defa şahitlik eden nesil; iki usûlün de temelde Hindistan menşeli olduğu ve daha sonra İslam ülkelerine yayıldığı hususunda mesnetsiz iddiâlarda bulunmuşlardır. Bu iki usûlün psikofizyolojileri arasındaki benzerlikler (Tasavvuftaki letâif ile yogadaki çakralar) kültürel yayılma (Cultural diffusion) kavramına yapılan vurguyu kuvvetlendirmiş gibi gözüküyor. Haddizâtında; Tasavvufi uygulamaların kökenlerinin yogaya dayandığına dair tarihi bir bilgi ya da belge bulmak çok zor. (Makalenin sonundaki ek kısmında yer alan Şekil 1'de 19. Yüzyıla âit nâdir bir yoga ve tasavvuf fizyolojisi karşılaştırmasını görebilirsiniz.) Bütün bu ifade ettiklerimizin ötesinde; Çin'de ya da Doğu Akdeniz'de Hristiyanlar yahut Taoistler tarafından icrâ edilen yoğun zikir uygulamaları da var. Bu usûllere nefes kontrolü ve diğer fizyolojik tatbikatlar da eşlik ediyor. İlk dönem Hristiyan râhipler tarafından tekâmül ettirilmiş olan "İsâ Duâsı" bu nevi bir usûle güzel bir misal teşkil etmekte. Bu uygulamanın hoş birer tasvîri 19.Yüzyılın sonlarında kaleme alınan Rus klasiği "*The way of a pilgrim*"⁶ adlı kitapta ve aynı hususları tekrar eden "*Franny and Zooey*"⁷ adlı eserde görülebilir. İşin ilginç tarafı Rusça yazılan eserin isimsiz yazarına göre yogiler ve sûfiler Hristiyan kilise babalarının meditasyon uygulamalarını aynen almış, akabinde ise ellerine yüzlerine bulaştırmışlardır: "*Buhâralı ve Hindistanlı din adamlarıydı içsel duânın "kalp usûl"ünü Yunan-Ortodoks rahiplerden alıp kendilerine mâl edenler. Yaptıkları ise sadece bu usulü berbât etmek oldu, tahrif de ettiler.*"⁸

Kültürel yayılma (Cultural diffusion) teorisine karşı ilgi çekici bir alternatif daha mevcut. Bu teoriye göre insanın zihninde ve bedeninde gizlenen imkânlar; dînî geleneklerde tabii bir şekilde mevcut olan meditasyon tekniklerine kâfi miktarda devâm edildiği takdirde keşfolunabilirler. Lâkin bu noktada dahi bazı sorular cevapsız kalmaktadır. Mercek altına ister tasavvufu, Şamanizm'i ister de Hristiyan keşişliğini yahut yogayı almış olalım; bu gelenekleri tatbik edenler tarafından bize söylenecek olan; gayeye vuslata muvaffakiyyet kesbetmek için yalnızca psikofizyolojilerininin kâfi gelmeyeceği, inanç sistemlerinin de bu muvaffakiyyet için ehemmiyetli olduğudur. Bu kişilerin evreni, kişiler üstü bir evren değildir; lâkin insanoğlunun tecrübe ettiği bir tür şuur tarafından harekete geçirilmektedir ki bu noktada modern dönem bilim felsefecilerine âit "antropik ilke" kavramı da hatırlanabilir. Bir taraftan, seyr u sülûk ve meditasyon usullerinin yıllara sâri mevcudiyeti, mistisizmin tecrübevî bir temeli olduğunu ifade eder iken; Diğer taraftan ise, farklı psikofizyolojik sistemler ve bu sistemlerin müstenîd oldukları inanç sistemleri bize; meşgul olduğumuz hususun, sabit biyolojik temeller ile izah edilemeyecek boyutları olduğunu göstermektedir. Zapturapt altına alınmış insan şuuru, sûfi ve yogilere malûm olan yoğun psikolojik tecrübe seviyelerini biçimlendirmeye belki muktedir olabilir.

⁶ Anonim, *The Way of a Pilgrim, and The Pilgrim Continues His Way*, Çevirmen: French RM, San Fransisco: Harper San Fransisco, 1991. İlgili eserin Türkçe tercümesi tespit edilememiştir (Çev. notu).

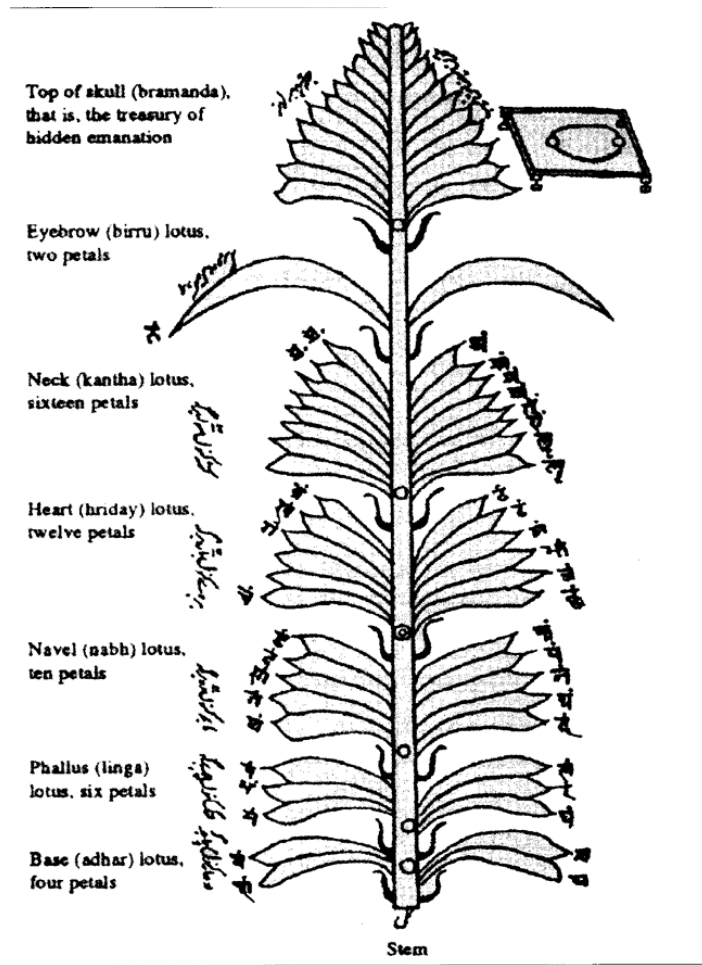
⁷ J.D Salinger, *Franny and Zooey*, Çev.: Ömer Madra, İstanbul, YKY, 2019. Makalede bu eserin künyesi verilmemiştir. Türkçeye çevirisinin künyesini vermeyi uygun gördük (Çev. notu).

⁸ *The Way of a Pilgrim*, 71.

Bütün bu iddiâlar bir tarafa, Şunu itirâf etmeliyim ki; vecdin psikofizyolojisi ile modern bir kavram olan nöropsikoloji ve beyin arasında güvenilir bir irtibât tesis etmek çok zor. Günümüzün sanayileşmiş toplumlarında çok az kişi bu alanlar üzerinde uzun yıllar boyunca ve tam zamanlı bir çalışma imkânını bulabiliyor. Meditasyon esnâsında beyin dalgalarının nasıl bir seyir izlediğine dâir yapılmış olan az sayıdaki araştırma da ortaya şüpheleri ortadan kaldıracı ve çarpıcı sonuçlar ortaya koymadı. Farz u muhâl; bir tasavvuf yolu müşşidini ya da bir yogiyi en gelişmiş cihazlarımızdan birisine bağlayabilseydik, beyin dalgası okuyucuları, bize, şuurun nihâi hâli ile alakalı veriler verebilir miydi?

Galiba; kurumsal bilimin, ferdî manevî tecrübelerin yerini alamayacağı bir alan var.

EK- Şekil 1: Gavs Ali Şah Kalender'e (19.Yüzyıl) âit olan bu şekil yogi ve sūfi fizyolojilerinde yer alan çakraların lotus yapısını karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Urduca ifâdeler her bir



çakranın fizikî yerini işâret etmektedir.

Sırasıyla:

- Kafatasının Üst Kısmı (Bramanda) Gizli Eminasyon Hazinesi
- Kaş (Birru) Lotusu – İki taçyapraklı
- Boyun (Kantha) Lotusu – On altı taçyapraklı
- Kalp (Hridaya) Lotusu – On iki taçyapraklı
- Göbek (Nabh) Lotusu – On taçyapraklı
- Phallus (Linga) Lotusu – Altı taçyapraklı
- Temel (Adhar) Lotusu – Dört taçyapraklı
- Kök